

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**

Warszawa, 08-04-2021 r.

**Zastępczyni Rzecznika Praw Obywatelskich
Hanna Machińska**

XI.501.6.2021.FR

**Dyrektorka
Szkoła Podstawowa**

ePUAP

Szanowna Pani Dyrektor!

Rzecznik Praw Obywatelskich, pełniąc także – na podstawie art. 18 ustawy z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (Dz. U. z 2020 r. poz. 2156, t.j.) – funkcję niezależnego organu do spraw równego traktowania, przygląda się działalności władz publicznych pod kątem zagwarantowania i przestrzegania praw wszystkich osób, w tym przedstawicieli grup mniejszościowych, do równego traktowania oraz realizacji wyrażonego w art. 32 ust. 2 Konstytucji RP zakazu dyskryminacji kogokolwiek w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny, w tym ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową.

W ramach tych działań, na podstawie art. 12 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2020 r. poz. 627, t.j.), Rzecznik prowadzi postępowanie wyjaśniające w opisywanej przez media sprawie dotyczącej uczennicy Szkoły Podstawowej i reakcji, m.in. ze strony Mazowieckiego Kuratorium Oświaty, na działania władz szkoły podjęte po uzyskaniu informacji o transpłciowości dziecka.

Rzecznik Praw Obywatelskich z satysfakcją odnosi się do wszelkich działań podejmowanych przez placówki oświatowe zmierzających do zagwarantowania wolności od dyskryminacji, bezpieczeństwa, komfortu psychicznego umożliwiającego prawidłowy rozwój oraz poszanowania życia prywatnego uczniów i uczennic należących do społeczności LGBTI, w tym osób transpłciowych. **Z aprobatą Rzecznik przyjął więc informacje – wynikające z doniesień medialnych – o podjętych w Szkole Podstawowej**

działaniach mających na celu zapewnienie odpowiednich warunków funkcjonowania w społeczności szkolnej, w tym decyzji o uszanowaniu imienia żeńskiego, uczniocy zgodne z jej płcią odczuwaną¹. W tym kontekście pragnę zwrócić uwagę na podzielaną przez ekspertów rekomendację, zgodnie z którą używanie imienia oraz rodzaju gramatycznego, z którym dziecko transpłciowe się utożsamia, jest najprostszym i bardzo skutecznym przejawem akceptacji jego podmiotowości, mającym pozytywny wpływ na jego prawidłowy rozwój². Z tego też powodu na negatywną ocenę zasługują publiczne wypowiedzi krytykujące władze szkoły za decyzje zmierzające do poszanowania życia prywatnego i stworzenia otoczenia sprzyjającego rozwojowi uczniów i uczennic transpłciowym, zgodnie z ich tożsamością płciową.

W związku z potrzebą zagwarantowania osobom transpłciowym odpowiedniej ochrony w środowisku szkolnym pragnę podzielić się z Panią Dyrektorką doświadczeniami i wiedzą Biura Rzecznika Praw Obywatelskich zgromadzoną w ramach realizacji ustawowych obowiązków.

Tożsamość płciowa powszechnie rozumiana jest jako głęboko odczuwane wewnętrzne i indywidualne doświadczenie płci społecznej, która może lub nie odpowiadać płci określonej przy urodzeniu, włączając w to osobiste odczucie własnej cielesności (które może prowadzić do modyfikacji wyglądu zewnętrznego lub biologicznych funkcji metodami medycznymi, chirurgicznymi lub innymi) i inne formy wyrażania własnej płciowości przez ubiór, mowę czy sposób zachowania³. **Tożsamość płciowa jest integralną częścią godności i człowieczeństwa każdej istoty ludzkiej i nie może być przyczyną dyskryminacji albo nadużyć. Podlega ona ochronie prawnej jako dobro osobiste człowieka⁴, zaś obowiązkiem władz publicznych jest uszanować ją i powstrzymać się od jakiegokolwiek dyskryminacji na jej tle (art. 32 ust. 2 Konstytucji), a także zapewnić efektywną ochronę przed dyskryminacją.**

Aktualna międzynarodowa klasyfikacja chorób Światowej Organizacji Zdrowia plasuje tożsamość transpłciową w kategorii **zdrowia psychicznego**, odchodząc od ujęcia transpłciowości jako stanu patologicznego. Zgodnie z klasyfikacją ICD-11, „niezgodność płciowa” jest to **trwała niezgodność pomiędzy płcią faktycznie odczuwaną a płcią przypisaną przy urodzeniu**. Osoby transpłciowe często przeżywają bardzo silne cierpienie dotyczące własnej płci (tzw. dysfориę płciową), wynikające z rozbieżności między swą płcią biologiczną a rzeczywiście odczuwaną w sposób trwały tożsamością płciową. Osoby

---

¹ Por. <https://natemat.pl/347371.transfobia-w-wydaniu-krystyny-pawlowicz-zaatakowala-10-letnie-dziecko>

² L. Dykstra, *Trans-friendly Preschool*, Journal of Gay & Lesbian Issues in Education, s. 8.

³ Por.: *Zasady Jogyakarta – Zasady międzynarodowego prawa praw człowieka w odniesieniu do orientacji seksualnej oraz tożsamości płciowej*, przyjęte w 2006 r., publ. w Polsce w 2009 r., red. K. Remin.

⁴ Takie stanowisko wyraził Sąd Najwyższy m.in. w postanowieniu z dnia 22.03.1991 r. w sprawie III CRN 28/91.

transseksualne wykazują pragnienie życia i akceptacji w roli osoby o odmiennej płci, zwykle związane są z żądaniem doprowadzenia ciała za pomocą zabiegów chirurgicznych lub leczenia hormonalnego do postaci tak zbliżonej z preferowaną, jak to tylko możliwe.

Poszanowanie tożsamości płciowej dziecka to nie tylko kwestia dobrej woli i zaangażowania, ale też **obowiązek wynikający z przepisów prawa międzynarodowego i krajowego**. Art. 12 Konwencji Praw Dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.⁵, gwarantuje uszanowanie poglądów dziecka, a według międzynarodowych standardów praw człowieka, dziecko ma prawo do własnej orientacji i tożsamości płciowej⁶. Art. 9 Konwencji daje natomiast dzieciom prawo do wolności od przemocy, gnębienia i dyskryminacji. To samo założenie wyrażone jest w przepisach Konstytucji RP, która w art. 32 przewiduje równe traktowanie wszystkich osób przez władze publiczne i ustanawia zakaz dyskryminacji, a w art. 72 zapewnia ochronę praw dziecka.

Jak wskazał Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych Organizacji Narodów Zjednoczonych, osoby transpłciowe, transseksualne i interseksualne narażone są na poważne naruszenia praw człowieka, takie jak molestowanie w szkołach, czy w miejscu pracy⁷. Z badań i raportów zarówno polskich⁸, jak i międzynarodowych instytucji⁹ oraz organizacji pozarządowych¹⁰ wyraźnie wynika, że **brak akceptacji ze strony najbliższego środowiska, w tym szkolnego lub przedszkolnego, konieczność funkcjonowania w płci metrykalnej i brak możliwości rozwoju w zgodzie ze swoją tożsamością płciową mogą mieć bardzo poważne konsekwencje dla dzieci i nastolatków**. W literaturze naukowej z zakresu psychologii, socjologii, pedagogiki i pracy społecznej od dawna porusza się tematykę doświadczeń dzieci transseksualnych, z dziećmi w wieku przedszkolnym włącznie¹¹. Jak wynika z prowadzonych badań i analiz, działania nakierowane na zmniejszanie stygmatyzacji w środowisku szkolnym oraz zwiększające u

---

⁵ Tekst Konwencji o prawach dziecka opublikowany wraz z załącznikiem zawierającym zastrzeżenia i deklaracje strony polskiej (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526), art. 12.

⁶ Erik Schneider, *An insight into respect for the rights of trans and intersex children in Europe*, Council of Europe (2013).

⁷ Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, General Comment No. 20 (2009) E/C.12/GC/20, art. 8, pkt 32.

⁸ Zob. m.in.: raport *Transpłciowa młodzież w polskiej szkole*, red. Wiktor Dynarski, Izabela Jąderek, Anna M. Klonkowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego (2016).

⁹ Zob. m.in.: *Bycie osobą trans w UE: Analiza porównawcza danych zgromadzonych w ramach badania UE na temat osób LGBT*, Agencja Praw Podstawowych UE (2014); raport Agencji Praw Podstawowych UE *Safe at school: Education sector responses to violence based on sexual orientation, gender identity/expression or sex characteristics in Europe* (2018); Raport Komisji Europejskiej *Legal gender recognition in the EU. The journeys of trans people towards full equality* (2020).

¹⁰ Zob. m.in.: *License to be yourself: Trans children and youth*, A legal gender recognition issue brief, Open Society Foundations (2014).

¹¹ H. Meyer, R. Bayer, *School-Based Gay-Affirmative Interventions: First Amendment and Ethical Concerns*, American Journal of Public Health 2013 October; nr 103(10): 1765, K. Robinson, *Making the Invisible Visible: gay and lesbian issues in early childhood education*, Contemporary Issues in Early Childhood (2002), t. 3, nr. 3, s. 415.

dzieci poczucie akceptacji, istotnie przyczyniają się do poprawy ich dobrostanu i zdrowia psychicznego¹². Dyskryminacja osób należących do mniejszości seksualnych we wczesnym wieku odbija się z kolei na poziomie ich aspiracji, późniejszych osiągnięciach w edukacji i szansie znalezienia pracy¹³.

Szczególne obawy Rzecznika w tym kontekście wzbudza sytuacja uczniów transpłciowych. Jak wynika z Raportu Fundacji Trans-Fuzja dotyczącego transpłciowej młodzieży w polskiej szkole¹⁴, osoby transseksualne nie mają zapewnionej odpowiedniej opieki prawnej, medycznej i psychologicznej, a w najmniej korzystnej sytuacji pod tym względem znajduje się transpłciowa młodzież i dzieci. Osoby te są szczególnie narażone na przemoc psychiczną, fizyczną i seksualną, zarówno ze strony szkoły, jak i najbliższego otoczenia, łącznie z opiekunami prawnymi i dalszą rodziną. Brakuje odpowiednich standardów postępowania z transseksualnymi osobami poniżej 18 roku życia w gabinetach specjalistycznych, a także jasnego opisanie tranzycji z prawnego punktu widzenia (w tym kontekście polecam uwadze Pani Dyrektor publikację Rzecznika Praw Obywatelskich nt. prawnego uzgodnienia płci w Polsce – „Postępowania w sprawie o ustalenie płci”¹⁵). Jedyna możliwość, jaką przewiduje prawo na mocy art. 59 ustawy - Prawo o aktach stanu cywilnego¹⁶, to otrzymanie i zmiana imienia na formę płciowo neutralną, jednak dopiero po przeprowadzeniu procedury sądowej o ustalenie na podstawie art. 189 k.p.c.

Z tego względu RPO wielokrotnie zwracał się do ministerstwa właściwego do spraw oświaty i wychowania, jako instytucji wyznaczającej standardy i kierunki aktywności placówek oświatowo-wychowawczych, w sprawie konieczności zwiększenia wysiłków na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji i przemocy motywowanej uprzedzeniami w systemie edukacji formalnej¹⁷. Rzecznik wskazywał przy tym na obowiązek prowadzenia działań antydyskryminacyjnych przez ośrodki oświatowo-wychowawcze, który wynika z prawa międzynarodowego, m.in. Konwencji o prawach dziecka, Konwencji w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty¹⁸, czy ustawy o równym traktowaniu. Mimo to elementy edukacji antydyskryminacyjnej zostały uwzględnione w polskich aktach prawnych w znikomym stopniu¹⁹.

---

¹² H. Meyer, R. Bayer, *op. cit.*, s. 1765.

¹³ Eleanor Formby, *The impact of homophobic and transphobic bullying on education and employment: a European Survey 2013*, IGLYO, Sheffield (2013), s. 82.

¹⁴ W. Dynarski, I. Jąderek, A. M. Kłonkowska (red.), *Transpłciowa młodzież w polskiej szkole. Raport z badań*, wyd. WUG, 2016.

¹⁵ https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Postepowania_w_sprawach_o_ustalenie_plci.pdf

¹⁶ Ustawa Prawo o aktach stanu cywilnego z dnia 28 listopada 2014 r. (Dz. U. z 2016 r. poz. 2064, z późn. zm.).

¹⁷ M. in. wystąpienie generalne ZRPO do MEN z dnia 12 lipca 2017 r., znak: XI.800.3.2017.AM.

¹⁸ Dz. U. z 1964 r. Nr 40, poz. 268.

¹⁹ Zob. ostatnią korespondencję RPO i MEiN w tej sprawie – dostęp: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/rpo-do-mein-o-koniecznosci-edukacji-antydiskryminacyjnej>.

W ramach działań antidyskryminacyjnych nauczyciele powinni m.in. podejmować starania na rzecz włączenia do życia klasy uczniów i uczennic należących do grup narażonych na wykluczenie i stygmatyzację, reagować na dyskryminację i przemoc, udzielać wsparcia uczniom doświadczającym marginalizacji, a także realizować projekty edukacyjne mające na celu kształtowanie odpowiednich postaw i zapobieganie dyskryminacji.

Dyrektorzy szkół powinni ponadto zwracać większą uwagę na **poszerzanie kompetencji nauczycieli i nauczycielek w zakresie przeciwdziałania i reagowania na dyskryminację i przemoc motywowaną uprzedzeniami, w tym transfobią**. Należy przy tym zaznaczyć, że wiedza merytoryczna dyrektorów szkół i nauczycieli na temat uczniów transpłciowych pochodzi głównie ze stron internetowych, artykułów w prasie, czy programów telewizyjnych, które niekoniecznie stanowią źródło rzetelnych informacji²⁰. Warto natomiast korzystać z eksperckiej wiedzy i doświadczeń organizacji pozarządowych, w szczególności tych, które od lat specjalizują się w działaniach na rzecz równego traktowania w obszarze edukacji. Rzecznik wielokrotnie podejmował współpracę z organizacjami pozarządowymi w tym obszarze, jak choćby w ramach projektu Kampanii Przeciw Homofobii i Fundacji na rzecz Różnorodności Społecznej „Równa szkoła – szkoła bez dyskryminacji”. Odpowiedniego wsparcia udzielić mogą również różne instytucje systemu oświaty, także wielu pedagogów dysponuje odpowiednią wiedzą, materiałami i doświadczeniem, z których warto korzystać. Ponadto, **istotne jest rozpowszechnianie wiedzy o specyfice szkolnej dyskryminacji, ze społecznym kontekstem oraz mechanizmami działania**. Zjawiska nierównego traktowania, przemocy motywowanej uprzedzeniami oraz przypadki mowy nienawiści powinny spotykać się ze skuteczną reakcją oraz wszechstronnym oddziaływaniem.

W kontekście omawianej problematyki warto zwrócić uwagę także na przyjętą w kwietniu 2015 r. przez Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy Rezolucję nr 2048 dotyczącą przeciwdziałania dyskryminacji osób transpłciowych²¹. **Zalecając państwom członkowskim uznanie i poszanowanie praw osób transpłciowych, stawia ona także za priorytet zasadę dobra dziecka**²². Rekomendacje Komitetu Ministrów Rady Europy postulują natomiast umożliwienie edukacji w warunkach wolnych od dyskryminacji na gruncie tożsamości płciowej, co wymaga wzajemnego szacunku i tolerancji oraz ochrony przed gnębieniem i wykluczeniem²³.

---

²⁰ W. Dynarski, I. Jąderek, A. M. Klonkowska (red.), *Transpłciowa młodzież w polskiej szkole. Raport z badań*, wyd. WUG, 2016, str. 62.

²¹ Council of Europe, *Equal opportunities for all children: Non-discrimination of lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex (LGBTI) children and young people*, Strasbourg (2016), s. 22.

²² Resolution 2048 (2015) on discrimination against transgender people in Europe.

²³ Council of Europe, *Equal opportunities for all children: Non-discrimination of lesbian, gay, bisexual, transgender*

Wobec powyższego pragnę wyrazić uznanie dla podjętych przez Panią Dyrektor oraz grono pedagogiczne starań na rzecz omówionych wyżej standardów ochrony praw człowieka. Jednocześnie, na podstawie art. 13 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2020 r. poz. 627, t.j.), uprzejmie proszę o udzielenie szczegółowej informacji o wszelkich działaniach podjętych przez szkołę w niniejszej sprawie, z uwzględnieniem współdziałania władz szkoły z rodzicami dziecka i społecznością szkolną. Uprzejmie proszę ponadto o udostępnienie Rzecznikowi wszelkich dokumentów istotnych dla sprawy.

Z wyrazami szacunku

Hanna Machińska

Zastępczyni Rzecznika Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/

Do wiadomości:

Burmistrz

ePUAP